

СЕРЕДНЬОВІЧНИЙ НАТІЛЬНИЙ ХРЕСТИК З УНЕВА

Під час археологічних досліджень однієї із чернечих келій-землянок на Чернечій (Черничій) горі в Уневі у 2001 р. на долівці, яка сягала глибини 1,8-1,95 м від рівня сучасної поверхні, знайдено багато цікавих та цінних історичних речей господарсько-побутового, виробничого та культового призначення. Однак особливу увагу серед виявлених знахідок привернув невеликий натільний хрестик (рис. 1). Він був виготовлений з мідно-бронзового сплаву.

На жаль, нам не вдалося виявити аналогічних зразків. На думку багатьох мистецтвознавців зі Львівської академії мистецтв та Львівського національного університету ім. І. Франка, хрестик є рідкісною середньовічною християнською реліквією.*

Датування знахідки проведено на основі виявлених у досліджуваному культурному шарі типологічних зразків середньовічного керамічного посуду. Так, на базі керамологічного аналізу та певних аналогій гончарного посуду з інших пам'яток, хрестик можна було б датувати кінцем XIV ст. Варто відзначити, що сучасними дослідниками досить добре визначені основні етапи розвитку середньовічних гончарних традицій українсько-польського порубіжжя [Гупало, 1994, с. 185-189]. Це значно полегшує датування тих чи інших пам'яток або речових матеріалів.

Добрим датуючим матеріалом є також нумізматичні знахідки. Серед знайдених монет особливої уваги заслуговує срібна монета – так званий празький гріш [Зварич, Шуст, 1998, с. 93]. З давніших повідомлень дослідників відомо, що в Уневі наприкінці XIX ст. знайдено скарб празьких монет.

Треба зауважити, що емісію празьких грошей запроваджено в Чехії королем Вацлавом II (1278-1305 рр.). В обігу празькі гроші перебували аж до XV ст. Поява грошових знаків європейських держав і, в тому числі, і празьких грошей на українських землях засвідчує існування тісних етнокультурних контактів. Тісні етнокультурні зв'язки між давніми українськими та чеськими землями простежуються ще з часів Великоморавської держави, яка у IX ст. стала потужним християнським релігійним центром. Саме з Великої Моравії у Київську Русь прийшли великі місіонери християнської віри – солунські брати Кирило й Мефодій.

Повертаючись до хрестика важливо відзначити, що в стилі виконання простежуються не лише ранньохристиянські норми, але й характерні давньоруські традиції у виконанні певних елементів. Подібні знахідки нагрудних хрестиків відомі з розкопок княжого Галича, які ще у міжвоєнний період проводив Ярослав Пастернак. Вони також були виготовлені з мідно-бронзового сплаву [Пастернак, 1998, с. 233].

На основі аналізу супровідного матеріалу з чернечої келії-землянки знайдений нагрудний хрестик, як уже вказувалося, можна датувати XIV – початком XV ст. Знахідка є рідкісною ще й тому, що в історії нашого краю у зазначеному вище часі настає надзвичайно складний період – занепаду, протиборства, засилля чужої ідеології та чужоземного панування.

Загалом, хрестик з Унева являє собою виріб, виготовлений з мідно-бронзового сплаву. Ширина рамен хрестика майже однакова. Вона становить близько 6 мм. Для кріплення у верхній частині основи хрестика зроблено невелике овальне вушко. Загальна висота виробу становить 3,7 см, ширина – 1,9 см, товщина – 2,6-2,7 мм (рис. 1).

* Автор статті висловлює вдячність доценту кафедри давньої історії України та допоміжних історичних дисциплін Львівського національного університету ім. Івана Франка Василю Федоровичу Кметю за надану допомогу.

Найбільшу увагу привертає зображення та напис, які виконано на аверсі та реверсі хрестика. Написи виконано у вигляді комбінації христогограми та священної монограми. Крім цього, літери напису нанесено у колечках – давніх християнських символах вічності.

Крім цього, на аверсі хрестика відзначено одночасне символізоване поєднання зображення двох типів православних хрестів – з традиційним прямим та перехресним раменом. Традиційно появу хрестів із перехресними раменами на Русі пов'язують з Андрієм Первозванним, тобто з першими, найранішими спробами християнізувати землі східних слов'ян. У середній частині зображеного хреста нанесено символічний ковчег-спаситель, що ніби підпирається символізованими водами на раменах хрестика. У нижній частині, де стоїть основа зображеного на хресту православного хреста, відзначено затонуле судно. Ще нижче під затонулим судном у розрізі показано могилу, у якій чітко видніється людський череп. Під людським черепом, на найнижчій частині виробу старослов'янською мовою нанесено три великі літери - *МЛБ*. Зміст цього скороченого означення – **Мъсто Лобное Бысть**. На краях рамен хрестика, на його аверсі у кружальцях у традиційній умовній християнській абрєвіатурі скорочень старослов'янським шрифтом нанесено звеличувальний напис. Починати читати його слід з верхнього кружальця, у яке внесено в скороченні слово *ЦР* (цар). Зліва та справа – *ІС* та *ХС* – тобто Ісус Христос.

На реверсі хрестика напис виконано у шістьох кружальцях. Його також зроблено старослов'янським шрифтом, однак уже більшими за розміром літерами, ніж на аверсі. Крім цього, центральне кружальце має двоступеневий рівень напису. Читання легенди також слід починати зверху й зліва направо. Отже, у верхньому кружальці маємо *КРЕ* далі зліва *СТ*, у верхньому рядку середнього кружальця зверху *УТВ*, а знизу *ОЕМ*. У кружальці на рамені із правого боку нанесено *УП*. На основі хреста у двох наступних кружальцях читаємо *ОКЛ* та *АН*.

Загалом отримуємо **КРЕСТУ ТВОЄМУ ПОКЛАН...** Це скорочений варіант доволі поширеного християнського напису. У повному варіанті напис має наступне значення: “Кресту твоєму поклоняюся, Владико і Святоє Воскрєсеніє Твоє славим”.

Таким чином, завдяки археологічним дослідженням в Уневі виявлено цінну історичну знахідку, яка є важливим надбанням нашого народу.

ЛІТУРАТУРА

Гупало В.Д.

- 1994 Трансформация древнерусских традиций моделирования керамики во II пол. XIII-XV вв. // *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów współczesnych.* – Rzeszów, 21-23.IX. 1993. – Rzeszów.

Зварич В., Шуст Р.

- 1998 Гріш празький // *Нумізматика. Довідник.* – Тернопіль.

Пастернак Я.

- 1998 Старий Галич. Археологічно-історичні досліді у 1850-1943 рр. – Івано-Франківськ: Плай.

Roman BEREST

THE MEDIEVAL LITTLE CROSS FROM UNIV

The paper is dedicated to the history of discovery and results of investigations of little cross found in monk's cell of ancient cloister in Univ. The images and inscription of the cross are decrypted.